

بررسی نقش مشارکت شهروندان در حفاظت از محیط زیست شهری (مطالعه موردی: منطقه ۹ شهرداری تهران)

سیاوش رضائیان^۱، سیدعلی جوزی^{۲*}، سعید ملامسی^۲

*۱- گروه محیط زیست، دانشکده علوم و فنون دریایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران
۲- گروه محیط زیست، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران

تاریخ دریافت: آذر ۱۳۹۷ تاریخ پذیرش: اسفند ۱۳۹۷

چکیده

تحقیق حاضر با هدف بررسی میزان مشارکت شهروندان منطقه ۹ تهران در زمینه حفاظت از محیط زیست انجام شده است. در این پژوهش که به شیوه توصیفی-پیمایشی انجام شده از روش کتابخانه‌ای، میدانی و ابزار پرسشنامه جهت گردآوری اطلاعات استفاده شده است و داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آمار توصیفی و استنباطی در نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر، مجموع میانگین متغیرهای مشارکت ساکنان منطقه ۹ در زمینه حفاظت از محیط زیست شهری، معادل ۳،۱۳۸، و مقدار sig معادل ۰/۰۰۳ به دست آمد که حاکی از مشارکت کافی شهروندان در زمینه حفاظت از محیط زیست می‌باشد. هم‌چنین بر اساس نتایج آزمون فریدمن، شهروندان بیشترین میزان مشارکت را در زمینه حفاظت از پارک‌ها و فضای سبز محله (با میانگین رتبه ای ۸،۴۷) و کمترین میزان مشارکت را در زمینه مشارکت در نظافت محله (با میانگین رتبه ای ۲،۸۱) داشته‌اند. نتایج نشان داد بین میزان مشارکت زیست‌محیطی شهروندان و سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات و سابقه سکونت رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. در این پژوهش از آزمون‌های باکس، لامبدای ویلکز و لون، جهت تحلیل‌های مربوط به اثرات بین آزمودنی‌ها استفاده شد که نتایج نشان داد، سطح معنی‌داری معادل ۰/۰۰۱ می‌باشد که کوچکتر از مقدار خطا (۰/۰۵) است در نتیجه می‌توان این‌طور استنباط کرد که مشارکت شهروندان منطقه ۹ تهران در حفاظت از محیط زیست شهری، تأثیر معنی‌داری دارد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت محیط‌زیستی، آمار استنباطی، منطقه ۹ شهر تهران

مقدمه

امروزه مشارکت از الزامات زندگی شهری به شمار می‌رود و می‌تواند مدیریت و برنامه‌ریزی را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. از این منظر رویارویی با مسائل و مشکلات شهری همانند آلودگی، ترافیک، مسکن و غیره با بهره‌گیری مناسب از توان و قابلیت‌های شهرنشینان در چارچوب برنامه‌های مشارکتی امکان‌پذیر خواهد بود. بنابراین، می‌توان گفت که مشارکت مردم در روند تصمیم‌گیری شهری، یکی از عناصر اصلی حکومت مردمی بوده و افزایش مشارکت مردم در امور شهری، می‌تواند در ایجاد تعادل شهری، نقش ارزنده‌ای را ایفا نماید (تقوی، ۱۳۸۸). روشن است با توجه به گستردگی و پیچیدگی مسائل زیست محیطی پر هزینه بودن روش‌ها و ابزارهای مقابله با آن بهترین گزینه، بهره‌گیری از مشارکت مردمی است (عزیزیان، ۱۳۹۳). نکته قابل تأمل آن است که با وجود شکل‌گیری اندیشه مشارکت در تمام ابعاد و عرصه‌های زندگی و ضرورت ورود نهادهای جامعه مدنی در اداره و کنترل شهرها، این واقعیت هنوز به طور واقعی محقق نشده و با موانع و عوامل بازدارنده‌ای رو به رو است که نیازمند شناسایی و ارائه راهکارهایی جهت رفع آن‌هاست (موسایی و شیان، ۱۳۸۹). از سوی دیگر بدیهی است که نهادهای فعلی برای رسیدگی به چالش‌های توسعه پایدار ناکافی هستند. در عین حال، نیاز فوری به ایجاد آگاهی و افزایش ظرفیت برای ترویج اقدامات مربوط به حفاظت از محیط زیست در سطح محلی وجود دارد که این امر با جلب مشارکت شهروندان تحقق می‌یابد (Royo et al., 2013). یکی از مسائل روز جهان مسأله حفظ محیط‌زیست است، فاجعه محیط‌زیستی نه تنها آرامش و امنیت را از زندگی انسان می‌رباید، بلکه سلامتی و هستی را تهدید می‌کند. نبود روش‌های صحیح جمع‌آوری و دفع زباله، مشکل تأمین آب آشامیدنی سالم، شبکه‌های جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب‌ها، استقرار نابه‌جای فعالیت‌های مزاحم، آلودگی‌های ناشی از وسایل نقلیه و غیره... نمونه‌هایی از رایج‌ترین مشکلات محیط‌زیستی شهرها به شمار می‌آیند که هریک به تنهایی می‌توانند سلامت شهرنشینان را به

مخاطره اندازند. روشن است با توجه به گستردگی و پیچیدگی مسائل محیط‌زیستی و پرهزینه بودن روش‌ها و ابزارهای مقابله با آن بهترین گزینه، بهره‌گیری از مشارکت مردمی است (رحیمی و دشت‌مخور، ۱۳۹۲). تاکنون تحقیقات متعددی در زمینه مشارکت شهروندان در حفاظت از محیط‌زیست شهری انجام شده است. به طور مثال Elander و Gustavsson (۲۰۱۶) مقاله‌ای با عنوان پتانسیل توسعه پایدار با ابتکار توسعه مجدد در مسکن عمومی سوئد: نقش مبهم مشارکت و هویت مکانی ساکنان، منتشر نمودند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد هویت مکانی در این محلات کم است و با تقویت حس مکانی ساکنان می‌توان گام‌های مهمی در جهت سبب‌سازی محله و رسیدن به توسعه شهری پایدار برداشت. Gaynor و Kasymova (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان مشارکت مؤثر شهروندان در مسائل محیط‌زیستی، دریافتند که مشارکت شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری محلی به ویژه در رابطه با مسائل محیط‌زیستی اهمیت ویژه‌ای دارد. Ren (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با عنوان مشارکت عمومی، جامعه مدنی و حفاظت از محیط‌زیست در چین: مطالعه مقایسه‌ای در مورد موارد محیطی، به بررسی مشارکت NGOs و افراد برای نشان دادن تعامل بین دولت و جامعه مدنی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست در چین پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که از لحاظ حفاظت از محیط‌زیست دو نوع مشارکت وجود دارد، مشارکت NGO و مداخله گرانه. مشارکت می‌تواند بر تصمیمات دولت تأثیر بگذارد و دارای نقش مثبت در حفاظت از محیط‌زیست است. در عین حال، مشارکت عمومی به وسیله دولت و نظام سیاسی آن شکل می‌گیرد. حسینی و کاملی (۱۳۹۶) مقاله‌ای با عنوان سنجش مشارکت شهروندی در مدیریت شهری مطلوب (مطالعه موردی منطقه ۸ قم)، به چاپ رساندند. نتایج تحقیق آن‌ها حاکی از آن است که در میزان مشارکت شهروندان بین زنان و مردان تفاوت معناداری وجود داشته و بین سن و این مشارکت ارتباط معناداری مشاهده نگردید. هم‌چنین بین احساس تعلق اجتماعی و مشارکت شهروندان همبستگی معناداری وجود دارد. به این معنا که

جای داده است که اغلب آن‌ها در محله‌های هاشمی، شمشیری، شهید دستغیب، مهرآباد و سی متری جی سکونت دارند. محدوده این منطقه از شمال به خیابان آزادی و جاده مخصوص کرج از جنوب به بزرگراه فتح و ۴۵ متری زرد - از شرق به خیابان‌های شهیدان و سادات و از غرب به مسیل کن منتهی می‌شود. این منطقه دارای ۲ ناحیه و ۹ محله بوده که در داخل محدوده شهری قرار گرفته‌اند. تاکنون ۱۵ عنوان دوره آموزشی در قالب آموزش‌های شهروندی در سرای محلات منطقه ۹ برگزار شده است.

تحقیق حاضر از جنبه هدف، کاربردی، از حیث روش جمع‌آوری اطلاعات پیمایشی و از جنبه روش کار توصیفی تحلیلی می‌باشد. در تحقیق حاضر به منظور دستیابی به اهداف پژوهش از بررسی کتابخانه‌ای، بازدید میدانی و ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. در ابتدا اطلاعات اسنادی پژوهش شامل ادبیات و مبانی نظری تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای با استفاده از مقالات، کتاب‌ها، Handbookها، گزارشات مستند علمی و پژوهشی و منابع اینترنتی معتبر و هم‌چنین مراجعه حضوری به شهرداری منطقه ۹ تهران گردآوری شد، سپس به منظور جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز پرسشنامه طراحی گردید. با توجه به این که پرسشنامه استاندارد در این زمینه وجود نداشت، تمامی عوامل و متغیرهای مندرج در پرسشنامه از تحقیقات گذشته استخراج شده و متناسب‌ترین و مرتبط‌ترین عامل‌ها و متغیرها با تحقیق حاضر انتخاب گردید و در نهایت از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. در پرسشنامه، ابتدا اطلاعات فردی پاسخ‌دهندگان مورد سوال قرار گرفته، سپس با توجه به اهداف تحقیق، میزان مشارکت شهروندان در حفاظت از محیط‌زیست شهری در قالب سوالات مندرج در پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت. پاسخ‌ها در مقیاس لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم طراحی شد. متغیرهای تحقیق شامل دو دسته از متغیرهای فردی (سن، جنس، تحصیلات و غیره) و هم‌چنین متغیر مشارکت شهروندان (نظیر مشارکت در مدیریت پایدار، شرکت در انجمن‌های مردمی، حفاظت از

هرچه میزان تعلق اجتماعی افراد افزایش یابد، میزان مشارکت شهروندان نیز افزایش پیدا کرده و بالعکس. فرج‌زاده گرگری (۱۳۹۵) مقاله‌ای با عنوان نقش مشارکت‌های مردمی در توسعه پایدار از بعد محیط‌زیست، به چاپ رساند. نتایج این بررسی نشان داد متولیان اصلی حفظ محیط زیست، مردم محلی هستند که ذی‌نفعان اصلی این میراث در جوامع محلی محسوب می‌شوند. صنعتی شدن شتابان، رشد سریع جمعیت، سوء تغذیه گسترده، از بین رفتن منابع تجدیدناپذیر طبیعت از جمله عواملی هستند که در طی سالیان اخیر باعث تباهی محیط‌زیست شده و در کل تخریب محیط‌زیست به معنای توسعه ناپایدار در تمام عرصه‌های زندگی جوامع بشری است. خواجه شاهکویی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله خود این‌گونه بیان می‌کنند که مشارکت یکی از مفاهیم عمده و اصلی توسعه پایدار به شمار می‌رود، از این رو مدیران شهری همواره سعی کرده‌اند تا با جلب مشارکت مردمی به اهداف خود در زمینه مدیریت بهینه شهر به ویژه در حاشیه شهرها به بهترین نحو ممکن نائل آیند. رحیمی و دشتی موخر (۱۳۹۲) به بررسی نقش مشارکت شهروندان در حفاظت از محیط زیست شهری شهر تهران با روش توصیفی - تحلیلی پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در شهر تهران هر چقدر میزان تحصیلات و مدت سکونت شهروندان بالاتر باشد میزان مشارکت آنان نیز در حفظ محیط‌زیست بیشتر است و رابطه‌ای معنادار با میزان آگاهی شهروندان وجود دارد. شهر تهران به منزله پایتخت ایران در دهه‌های گذشته، جمعیت، امکانات، امتیازات و متعاقباً مشکلات فراوانی را به خود جذب کرده است (غلامی و همکاران، ۱۳۹۰). در این مقاله تلاش شده است ضمن بررسی نقش مشارکت شهروندان منطقه ۹ تهران در حفاظت از محیط زیست شهری، راهکارهای لازم به منظور افزایش مشارکت شهروندان ارائه گردد.

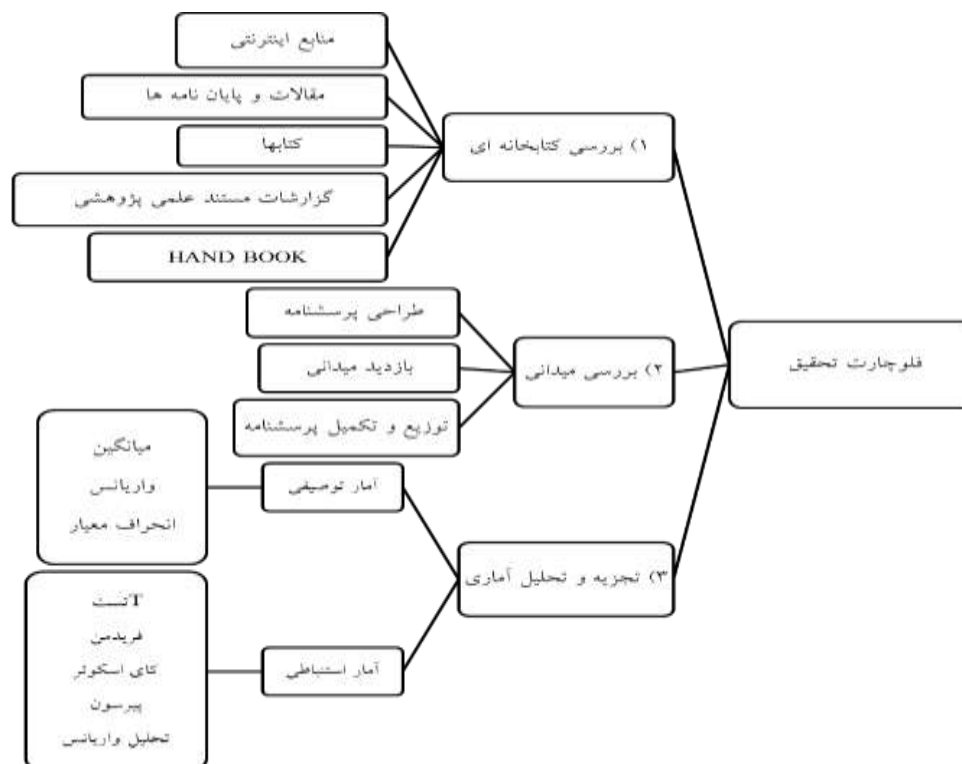
مواد و روش‌ها

منطقه ۹ شهرداری تهران، با وسعتی نزدیک به ۸/۱۹ کیلومتر مربع جمعیتی بالغ بر ۱۷۴۲۳۹ نفر را در خود

انتخاب نمونه آماری استفاده شد. با توجه به این که جمعیت این منطقه در سال ۱۳۹۵، ۱۷۴۲۳۹ نفر می باشد، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به دست آمد. در این تحقیق، تجزیه و تحلیل داده ها توسط نرم افزار SPSS با استفاده از روش های آماری توصیفی- تحلیلی و استنباطی انجام شده است. در ابتدا آمار توصیفی نظیر میانگین، انحراف معیار، واریانس و ... محاسبه، سپس داده ها با استفاده از آزمون های آماری مناسب نظیر آزمون تی^۱، کای اسکور^۲، ضریب همبستگی پیرسون^۳، آزمون فریدمن^۴، آزمون باکس^۵، لامبدای ویلکز^۶، آزمون لون^۷ و تحلیل واریانس چند متغیره^۸ (MANOVA)، مورد تحلیل قرار گرفت. هم چنین به منظور رسم جداول و نمودارها از نرم افزار Excel استفاده شده است. فلوجارت تحقیق در شکل ۱ آمده است:

محیط زیست، مشارکت اجتماعی، مشارکت در توسعه فضای سبز و ... می باشد. در این تحقیق، برای بررسی روائی سازه ای پرسشنامه از طریق مشورت با استادان و صاحب نظران به تنظیم پرسشنامه اقدام شده است، تا به روائی صوری و ظاهری پرسشنامه دست یابد. هم چنین به منظور بررسی پایائی و اعتبار پرسشنامه از طریق آزمون مجدد اقدام شد، به طوری که پرسشنامه بر روی ۳۰ نفر به صورت پایلوت تکمیل گردیده و سپس جهت تعیین اعتبار پرسشنامه از روش ضریب آلفای کرونباخ در نرم افزار spss استفاده شد. در این تحقیق ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۸ به دست آمد که نشان دهنده پایائی ابزار تحقیق می باشد.

جامعه آماری تحقیق حاضر کلیه ساکنان منطقه ۹ شهر تهران می باشد، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعیین و از روش نمونه گیری خوشه ای دو مرحله ای برای

شکل ۱- فرآیند روش کار

⁵ BOX

⁶ Wilks Lambda

⁷ Levene

⁸ Multivariable Analyze of Variance

¹ T-Test

² Chi-Square

³ Pearson Correlation Coefficient

⁴ Friedman test

نتایج

در این تحقیق که با هدف بررسی میزان مشارکت شهروندان منطقه ۹ تهران در حفاظت از محیط‌زیست انجام شده است، ۳۸۴ نفر از ساکنان منطقه ۹ با استفاده از پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفتند. بر اساس نتایج بدست آمده از تحقیق میدانی صورت گرفته، بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۱۸ تا ۳۰ سال و کمترین فراوانی مربوط به گروه سنی کمتر از ۱۸ سال است. هم‌چنین نتایج حاصل از آزمون T نشان داد که بین میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ با سن تفاوت معناداری در سطح ۵ درصد (۰/۰۵) وجود دارد و میانگین مشارکت گروه سنی ۱۸ تا ۳۰ سال و ۴۱ تا ۴۰ بیشتر از سایر گروه‌های سنی می‌باشد. بررسی افراد مورد مطالعه به لحاظ جنسیت نشان داده است که از کل افراد مورد مطالعه ۴۱/۹ درصد زن و ۵۸/۱ درصد نیز مرد هستند که از این تعداد ۴۵/۵۷ درصد مجرد و ۵۴/۴۲ درصد متأهل بوده‌اند. هم‌چنین نتایج نشان داد مشارکت زنان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست شهری بیشتر از مردان و مشارکت افراد متأهل بیشتر از افراد مجرد می‌باشد.

نتایج تحلیل آمار توصیفی افراد پاسخ دهنده از نظر میزان تحصیلات نشان داد بیشترین فراوانی مربوط به تحصیلات دیپلم بوده که ۱۸۸ نفر و تقریباً ۳۰/۷ درصد را به خود اختصاص داده است. تعداد ۷/۸ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۲۰/۱ درصد فوق دیپلم، ۲۴/۰ درصد دارای تحصیلات کارشناسی و ۱۳/۰ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد، ۲/۹ دارای مدرک دکتری ۱/۲ درصد نیز بی سواد بوده‌اند. هم‌چنین میانگین مشارکت افرادی که دارای تحصیلات دانشگاهی هستند بیشتر از سایر افراد می‌باشد. در واقع با افزایش میزان تحصیلات، مشارکت افراد نیز بیشتر شده است. نتایج تحلیل آمار توصیفی افراد پاسخ دهنده از نظر مدت زمان سکونت در منطقه نشان داد ۱/۶ درصد افراد کمتر از ۵ سال، ۷/۸ درصد افراد بین ۶ تا ۱۰ سال، ۷۴/۸ درصد افراد بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۱۰ درصد بین ۱۶ تا ۲۰ سال و ۸/۵ درصد افراد بالای ۲۰ سال در این منطقه ساکن بوده‌اند و با افزایش سابقه

سکونت، میانگین مشارکت محیط‌زیستی شهروندان نیز افزایش یافته است، به طوری که بیشترین مشارکت مربوط به افرادی بوده که بالای ۲۰ سال در این منطقه سکونت داشته‌اند.

بررسی میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط‌زیست شهری

به منظور بررسی میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط‌زیست شهری از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. همان‌طور که از نتایج جدول ۱ بر می‌آید، از بین شاخص‌هایی که برای بررسی میزان ساکنان منطقه ۹ در حفاظت از محیط زیست به کار برده شده، میانگین بدست آمده برای شاخص‌های عضویت در تشکل‌های مردمی حفاظت از محیط‌زیست، اطلاع‌رسانی مشکلات محیط‌زیستی منطقه به مدیران، مشارکت در حفاظت از پارک‌ها و فضای سبز محله، تشویق مردم به پاکیزه نگه داشتن و رعایت مسائل محیط‌زیستی، استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی به منظور کاهش آلودگی هوا، کاشت درخت و گل و گیاه، اطلاع‌رسانی اتفاقات و حوادث محیط‌زیستی به شهرداری، استفاده از کالاهای تجدیدپذیر، استفاده از سوخت‌های پاک و تجدیدپذیر، همکاری در زمینه بهسازی و نوسازی بافت فرسوده، تشکیل نهادهای محلی برای رفع مشکلات و معضلات محیط‌زیستی و ارائه نظرات و پیشنهادات جهت بهبود وضعیت محیط‌زیست بزرگتر از مقدار میانگین مفروض (۳=۱۱) می‌باشد و سطح معنی‌داری بدست آمده نیز برای این متغیرها کوچکتر از مقدار خطا (۰/۰۵) می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت ساکنان منطقه ۹ در زمینه این شاخص‌ها از مشارکت کافی برخوردار می‌باشند. در مقابل میانگین به دست آمده برای شاخص‌های مشارکت در جلسات بحث و تصمیم‌گیری، کمک مالی به شهرداری، مشارکت در نظافت محله، استفاده از دوچرخه و پیاده‌روی به جای خودروهای شخصی، پرداخت عوارض به شهرداری، مشارکت در طرح‌ها و پروژه‌های کاهش ترافیک، شرکت در کلاس‌های آموزش محیط‌زیستی و مشارکت در برگزاری فعالیت‌های فرهنگی و هنری جهت

حفظ محیط زیست کوچکتر از مقدار میانگین مفروض $(\mu=3)$ می باشد و سطح معنی داری بدست آمده نیز برای این متغیرها بزرگتر از مقدار خطا $(0/05)$ می باشد. بنابراین می توان گفت ساکنان منطقه ۹ در زمینه این شاخص ها از مشارکت کافی برخوردار نمی باشند. در جدول ۱ نتایج مربوط به آزمون t تک نمونه ای آورده شده است:

جدول ۱- آزمون معناداری T-test به منظور بررسی مشارکت ساکنان منطقه ۹ شهر تهران در حفاظت از محیط زیست شهری

شاخص	تعداد	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان در سطح ۹۵ درصد	
						پایین ترین	بالا ترین
مشارکت در جلسات بحث و تصمیم گیری	۳۸۴	۳/۷۷۶	۳۸۳	۰/۰۷	-۰/۰۰۹۳	۱/۵۳۶۶	۳/۰۰۳۸
کمک مالی به شهرداری	۳۸۴	۳/۲۶۷	۳۸۳	۰/۷۷	-۰/۷۷۳	۱/۷۳۸۸	۲/۷۸۳۸
مشارکت در نظافت محله	۳۸۴	۲/۸۸	۳۸۳	۰/۰۰۹	-۰/۶۶۳	۱/۸۷۴	۱/۹۸۴۸
عضویت در تشکل های مردمی حفاظت از محیط زیست	۳۸۴	۲/۰۴۳	۳۸۳	۰/۰۰۱	۰/۵۵۳	۱/۹۹۳	۲/۰۹۸۹
اطلاع رسانی مشکلات زیست محیطی منطقه به مدیران	۳۸۴	۳/۰۸	۳۸۳	۰/۰۴	۰/۰۳۷	۱/۰۰۹۸۳	۲/۰۰۴
مشارکت در حفاظت از پارک ها و فضای سبز محله	۳۸۴	۲/۶۵	۳۸۳	۰/۰۰۳	۰/۱۴۴	۱/۳۳۲	۱/۵۵۷
تشویق مردم به پاکیزه نگه داشتن و رعایت مسائل زیست محیطی	۳۸۴	۱/۸۷۴	۳۸۳	۰/۰۰۱	۰/۶۶۴	۱/۷۴۵	۲/۶۸۴
استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی به منظور کاهش آلودگی هوا	۳۸۴	۱/۸۷	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۳۵۵	۱/۸۳۲	۱/۹۶۵
استفاده از دوچرخه و پیاده روی به جای خودروهای شخصی	۳۸۴	۴/۶۲۷	۳۸۳	۰/۱۱۲	-۰/۶۶۸	۱/۷۳۷۱	۲/۰۰۱۹
کاشت درخت و گل و گیاه	۳۸۴	۳/۰۰۸	۳۸۳	۰/۰۰۱	۰/۵۵	۱/۰۰۹۸۳	۲/۵۵۴۳
اطلاع رسانی اتفاقات و حوادث محیط زیستی به شهرداری	۳۸۴	۱/۱۳۳۲	۳۸۳	۰/۰۰۲	۰/۹۰۰۵	۲/۰۰۲۸	۲/۵۵۷۴
استفاده از کالاهای تجدیدپذیر	۳۸۴	۳/۰۲۰۳	۳۸۳	۰/۰۰۱	۰/۴۳۵۴	۱/۷۳۷۷	۲/۴۳۳۵
استفاده از سوخت های پاک و تجدیدپذیر	۳۸۴	۳/۹۹۱	۳۸۳	۰/۰۰۳	۰/۹۱۴	۰/۶۶۵۴۷	۱/۹۹۷۸
پرداخت عوارض به شهرداری	۳۸۴	۳/۰۰۱۹	۳۸۳	۰/۱۱۲	-۰/۸۸۴	۰/۴۴۳۱	۲/۰۰۹۱
همکاری در زمینه بهسازی و نوسازی بافت فرسوده تشکیل نهادهای محلی برای رفع مشکلات و معضلات محیط زیستی	۳۸۴	۱/۶۶۴	۳۸۳	۰/۰۰۱	۰/۶۱۸	۰/۶۶	۱/۰۹۸
۲/۰۸۷	۳۸۴	۲/۰۸۷	۳۸۳	۰/۰۰۱	۰/۴۳	۰/۶۶	۱/۶۵۳
مشارکت در طرح ها و پروژه های کاهش ترافیک	۳۸۴	۳/۷۶۷	۳۸۳	۰/۰۹	-۰/۷۷	۱/۰۸۳	۱/۹۰۳
شرکت در کلاس های آموزش محیط زیستی	۳۸۴	۳/۰۶۶	۳۸۳	۰/۱۲	-۰/۳۹۲	۰/۷۷۲	۱/۰۴
مشارکت در برگزاری فعالیتهای فرهنگی و هنری جهت حفظ محیط زیست	۳۸۴	۲/۶۱۶	۳۸۳	۰/۰۶	-۰/۱۲	۰/۳۳۴	۰/۹۱۶
ارائه نظرات و پیشنهادات جهت بهبود وضعیت محیط زیست	۳۸۴	۱/۰۹۷	۳۸۳	۰/۰۰۱	۰/۶۴۵	۰/۴۳۲	۱/۰۵۶

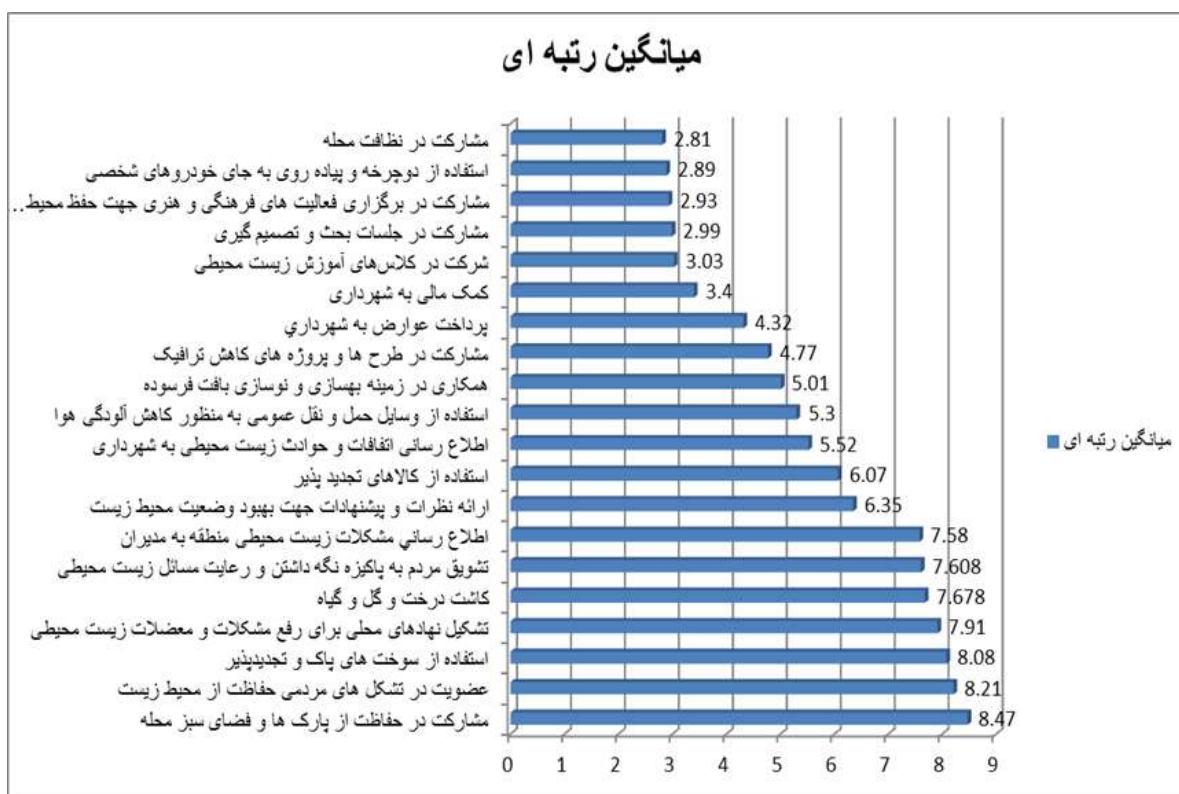
مشارکت را در زمینه مشارکت در نظافت محله (با میانگین رتبه‌ای ۲/۸۱) و استفاده از دوچرخه و پیاده‌روی به جای خودروهای شخصی (با میانگین رتبه‌ای ۲/۸۹) داشته‌اند. نمودار میانگین رتبه‌ای میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ در زمینه حفاظت از محیط‌زیست در شکل ۲ آمده است:

جدول ۲- سطح معنی‌داری آزمون فریدمن برای مؤلفه‌های مشارکت محیط‌زیستی شهروندان

تعداد	۳۸۴
آماره کای اسکوئر	۱۷۳/۰۸۳
درجه آزادی	۱۹
سطح معنی‌داری (sig)	۰/۰۰۰

رتبه‌بندی مؤلفه‌های مشارکت ساکنان منطقه ۹ در حفاظت از محیط‌زیست

به منظور رتبه‌بندی متغیرهای مورد بررسی از آزمون فریدمن بهره گرفته می‌شود. با توجه با آزمون رتبه‌بندی فریدمن مشاهده می‌شود که سطح معنی‌داری برابر ۰/۰۰۰ به دست آمد که کوچکتر از ۵ درصد می باشد، یعنی دست کم دو شاخص اولویت متفاوت دارند و میزان تأثیر هر یک از مؤلفه‌ها با هم متفاوت است (جدول ۲). بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون رتبه‌بندی فریدمن، شهروندان بیشترین میزان مشارکت را در زمینه مشارکت در حفاظت از پارک‌ها و فضای سبز محله (با میانگین رتبه‌ای ۸/۴۷) و عضویت در تشکل‌های مردمی حفاظت از محیط‌زیست (با میانگین رتبه‌ای ۸/۲۱) و کمترین میزان

شکل ۲- میانگین رتبه‌ای میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ در زمینه حفاظت از محیط‌زیست

که از نتایج (جدول ۳) برمی‌آید مجموع میانگین متغیرهای مشارکت ساکنان منطقه ۹ در زمینه حفاظت از محیط زیست شهری، معادل ۳/۱۱۳۸ است که بزرگتر از میانگین

در این تحقیق به منظور بررسی سطح کلی مشارکت ساکنان منطقه ۹ شهرداری تهران در زمینه حفاظت از محیط‌زیست از آزمون T استفاده شده است. همان‌طوری

مفروض ($\mu=3$) می باشد، هم‌چنین بر اساس نتایج حاصل از آزمون t تک نمونه‌ای مقدار sig معادل ۰/۰۰۳ به دست آمد که کوچکتر از مقدار خطا (۰/۰۵) است. بنابراین میانگین میزان مشارکت محیط‌زیستی شهروندان بالاتر از سطح متوسط به دست آمده است و از نظر آماری نیز معنادار می‌باشد.

جدول ۳- سطح کلی میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ در زمینه حفاظت از محیط‌زیست شهری

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	واریانس	کمینه	بیشینه	آماره T	Sig
مشارکت ساکنان منطقه ۹ در زمینه حفاظت از محیط زیست شهری	۳/۱۱۳۸	۱/۰۶۳۹۵۴	۱/۱۴۴	۱	۵	۲/۷۲۶	۰/۰۰۳

جدول ۴- نتایج آزمون باکس جهت بررسی پیش فرض همگنی ماتریس واریانس-کواریانس در مؤلفه‌های مشارکت شهروندان

معنی داری	F	BOX-M
۰/۲۸۱	۲/۰۰۱	۵/۵۵۹

در ادامه برای تعیین معنی‌داری اثر مشارکت شهروندان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط‌زیست از آزمون لامبدای ویلکز استفاده شد. نتایج آزمون لامبدای ویلکز نشان می‌دهد که بین مشارکت شهروندان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط‌زیست حداقل در یکی از مؤلفه‌ها تفاوت معنادار وجود دارد. نتایج حاصل در جدول ۵ گزارش شده است:

بررسی نقش مشارکت شهروندان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط‌زیست شهری

در این تحقیق به منظور بررسی تأثیر مشارکت شهروندان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط‌زیست شهری، از تحلیل واریانس چند متغیره (MANOVA) استفاده شده است. قبل از به‌کارگیری این آزمون مفروضه‌های این آزمون به وسیله آزمون باکس، لامبدای ویلکز و آزمون لون مورد بررسی قرار گرفت. به همین منظور برای بررسی پیش فرض همگنی ماتریس واریانس - کواریانس مؤلفه‌های مشارکت شهروندان از آزمون باکس استفاده شد. نتایج این آزمون نشان می‌دهد سطح معناداری بزرگتر از مقدار خطا (۰/۰۵) می‌باشد که گویای آن است شرط همگنی ماتریس واریانس-کواریانس به خوبی رعایت شده است. نتایج آزمون باکس در جدول ۴ آمده است:

جدول ۵- نتایج آزمون لامبدای ویلکز در تحلیل واریانس چند متغیره مؤلفه‌های مشارکت شهروندان

آزمون	ارزش	F	درجه آزادی خطا	درجه آزادی اثر	سطح معنی داری	مجذور ایتا
لامبدای ویلکز	۰/۶۶۴	۷/۴۰۳	۲۸۴	۲۰	۰/۰۰۳	۰/۱۲۴

آن است که واریانس‌های مؤلفه‌های مشارکت شهروندان در دو گروه با هم برابر بوده و با یکدیگر تفاوت معنی‌داری ندارند که این یافته، پایایی نتایج بعدی را نشان می‌دهد.

هم‌چنین برای بررسی پیش فرض برابری واریانس‌های مؤلفه‌های مشارکت شهروندان از آزمون لون استفاده شد. نتایج آزمون لون در جدول ۶ آمده است. جدول ۶ گویای

جدول ۶- نتایج آزمون لون جهت بررسی برابری واریانس‌های مؤلفه‌های مشارکت شهروندان

متغیرها	F	DF ₁	DF ₂	سطح معنی داری
مشارکت شهروندان	۲/۰۰۴	۱	۳۸۳	۰/۳۳۲
حفاظت از محیط‌زیست شهری	۲/۵۴۷	۱	۳۸۳	۰/۳۰۱

این طور استنباط کرد که مشارکت شهروندان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط زیست شهری تأثیر معنی داری دارد. نتایج به دست آمده در جدول ۷ قابل مشاهده است:

با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون های باکس، لامبدا و ویلکز و لون، تحلیل های مربوط به اثرات بین آزمودنی ها مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج به دست آمده، سطح معنی داری معادل ۰/۰۰۱ به دست آمد که کوچکتر از مقدار خطا (۰/۰۵) است در نتیجه می توان

جدول ۷- نتایج آزمون تحلیل واریانس چند متغیره (MANOVA) به منظور بررسی تأثیر مشارکت شهروندان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط زیست شهری

توان آزمون	مجذور ایستا	سطح معنی داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات
۱۰۰	۰/۵۵۴	۰/۰۰۱	۱۹/۶۵	۷۶/۰۰۳	۱	۱۳۴/۸۴

تأثیر مشارکت شهروندان منطقه ۹ شهرداری تهران در حفاظت از محیط زیست شهری

حفاظت از محیط زیست شهری از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. با توجه به نتایج جدول ۸ سطح معنی داری برای کلیه متغیرها کوچکتر از میزان خطا (۰/۰۵) به دست آمد، در نتیجه بین میزان مشارکت محیط زیستی شهروندان و سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات و سابقه سکونت رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد.

رابطه بین ویژگی های فردی و میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ شهرداری تهران در زمینه حفاظت از محیط زیست شهری

در این تحقیق به منظور بررسی رابطه بین ویژگی های فردی (سن، جنسیت، میزان تحصیلات و ...) و میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ شهرداری تهران در زمینه

جدول ۸- نتایج آزمون همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه بین ویژگی های فردی و میزان مشارکت ساکنان منطقه ۹ شهرداری تهران در زمینه حفاظت از محیط زیست شهری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	ضریب تعیین	تعداد	سطح معنی داری
میزان مشارکت	۰/۵۶۴	۰/۶۳	۳۸۴	۰/۰۱
ساکنان منطقه ۹	۰/۸۸۹	۰/۶۶	۳۸۴	۰/۰۰۱
شهرداری تهران در	۰/۶۶۳	۰/۷۲	۳۸۴	۰/۰۰۱
زمینه حفاظت از	۰/۵۴۶	۰/۸۱	۳۸۴	۰/۰۰۷
محیط زیست شهری	۰/۷۰۲	۰/۸۷	۳۸۴	۰/۰۰۰

گونه ای سازماندهی شده باشد که دخالت مردم در فرآیند برنامه ریزی را ممکن سازد. از طرفی دیگر تبلیغ و معرفی برنامه و اهداف آن به مردم به شناخت برتر و بهتر مردم از نظام برنامه ریزی شهری منجر شده و کمک خواهد نمود که برنامه ریز توجه بیشتری را معطوف به منافع عمومی و مشارکت وسیع تر مردم نموده و از سویی دیگر مردم

بحث

تجربیات جهانی نشان می دهد که از دهه ۱۹۸۰ میلادی به بعد در برنامه های توسعه شهری توجه فزاینده ای به رویکرد مشارکت صورت گرفته است. بکارگیری مشارکت مردم در برنامه ریزی شهری زمانی ممکن خواهد بود که این نظام، اجازه استفاده از نظرات مردم را بدهد و به

همسو با برنامه‌ریز شهری در اجرا و تحقق برنامه مشارکت نمایند. مشارکت مردمی که نوعی تمرکززدایی در اداره امور می‌باشد باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی و سیاسی می‌گردد. سازمان‌های غیردولتی یا تشکل‌های مردمی به صورت داوطلبانه و بدون وابستگی به سازمانی خاص با تشکیلات و اساسنامه تعیین شده در جهت اهداف خاص کشور و رفع معضلات آن تشکیل شده‌اند. هدف اصلی سازمان‌های غیردولتی نه تأمین امکانات مالی برای توسعه، بلکه بسیج مردم در قالب ساختارهای متشکل و سازمان یافته از گروه‌های داوطلب برای رسیدن به خوداتکائی و توسعه است. بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر شهروندان تمایل بالایی به مشارکت در زمینه عضویت در تشکل‌های مردمی حفاظت از محیط‌زیست (با میانگین ۳/۶۵) دارند. نتایج تحقیق Ren (۲۰۱۰) نیز نشان داد NGO و تشکل‌های محلی نقش به‌سزایی در جلب مشارکت شهروندان دارند.

بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر با افزایش سابقه سکونت و تحصیلات میزان مشارکت محیط‌زیستی شهروندان افزایش می‌یابد. در پژوهشی که توسط حسینی و همکاران (۱۳۹۱) در خصوص تحلیل جایگاه شهروندان شهر سبزوار در توسعه پایدار شهر داشته‌اند نتایج حاصله حاکی از آن بود که متغیر سطح سواد، دانش و آگاهی شهروندان در کنار قدمت و مدت سکونت شهروندان در یک شهر یا محله تأثیر اساسی بر سطح مشارکت و درگیری آن‌ها در مدیریت توسعه شهری دارد. هم‌چنین رحیمی و دشتی موخر (۱۳۹۲) نیز در پژوهشی با عنوان بررسی نقش مشارکت شهروندان در حفاظت محیط‌زیست شهری دریافتند که در شهر تهران هر چقدر میزان تحصیلات و مدت سکونت شهروندان بالاتر باشد میزان مشارکت آنان نیز در حفظ محیط‌زیست بیشتر است که با نتایج تحقیق حاضر مطابقت دارد. هم‌چنین یافته‌های تحقیق حاضر حاکی از مشارکت بیشتر زنان نسبت به مردان است که با نتایج تحقیق حسینی و کاملی (۱۳۹۶) در یک راستا قرار دارد.

در عصر حاضر مشارکت در همه قلمروها نقش عمده‌ای

دارد و شهروندان به صورت فردی و گروهی، خواهان حاکمیت بر سرنوشت خود هستند. مهم‌ترین جنبه‌های مشارکت، فراهم آوردن پیش شرط‌های لازم برای استفاده از توانایی بالقوه مالی، علمی، فکری و... آنان است. سپردن امور به شهروندان، مستلزم روحیه مشارکت طلبی و کار جمعی است که تاکنون در جامعه ما زمینه مساعد چندان برای آن وجود نداشته است. در نهایت می‌توان گفت حفظ، ارتقا و صیانت محیط‌زیست شهر تهران همکاری سایر سازمان‌ها را با شهرداری می‌طلبد و تمامی ارگان‌ها و سازمان‌ها از قبیل سازمان آب و فاضلاب، شرکت گاز، سازمان مدیریت پسماند، نهادها و مؤسسات غیردولتی دیگر باید دست به‌دست هم داده تا محیط‌زیست حفظ گردد. هم‌چنین جهت دستیابی به توسعه پایدار شهری، مسؤولین باید با ایجاد محله‌ای سرزنده و شاداب و پویا به سرانه فضای سبز، بافت فرسوده محلات و مدیریت پسماند توجه وافر نشان دهند. هم‌چنین جهت ایجاد محله‌ای برخوردار از محیط‌زیستی پایدار باید به مسائل محیط‌زیستی آن توجه کنند. پیشنهادهای زیر به منظور افزایش میزان مشارکت شهروندان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست شهری ارائه می‌گردد:

- آموزش و آگاه کردن مردم در ترویج و حفاظت از فضای سبز، اهمیت منابع آب، ترویج فرهنگ استفاده از ناوگان حمل و نقل عمومی، نکوهش مصرف‌گرایی، استفاده صحیح منابع انرژی، تفکیک و بازیافت
- ایجاد نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های آموزشی محله‌ای، فعالیت بخش خصوصی تحت نظارت دولت در زمینه آموزش و مدیریت محیط‌زیست و
- ارتقاء سطح و سرعت پاسخگویی به شهروندان در جهت اعتمادسازی، رضایت‌مندی و جلب مشاقت و رسیدن به شهروندمداری مطلوب
- توجه هرچه بیشتر به موضوع تمرکززدایی و توسعه رویکرد ناحیه محوری و محله‌گرایی و تقویت هرچه بیشتر شورایی‌ها جهت برقراری ارتباط مناسب با شهروندان و جلب مشارکت آنان
- برگزاری کلاس‌های آموزش محیط‌زیستی در سرای

۵. رحیمی، م. و. دشتی موخر، س.، ۱۳۹۲. بررسی نقش مشارکت شهروندان در حفاظت محیط‌زیست شهری (نمونه موردی: شهر تهران). اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران، انجمن محیط‌زیست کومش، دانشگاه صنعت هوایی.
۶. عزیزبان، م.ص.؛ زارعی، ر. و مفاخری، ش. ۱۳۹۴. بررسی نقش مشارکت شهروندان در حفاظت محیط زیست شهری و ارائه راهکارهای کاربردی در این زمینه. دومین همایش بین‌المللی پژوهش‌های صنعت سیمان و بتن و دومین همایش ملی مهندسی عمران، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران، گروه پژوهشی اکباتان.
۷. غلامی، م.ج.؛ افتخارنیا، م. و ملازاده، ع.، ۱۳۹۰. ارزیابی اقتصادی زیست محیطی ناشی از افزایش تراکم جمعیتی (مطالعه موردی منطقه ۵ شهرداری تهران). اولین کنفرانس اقتصاد شهری ایران، ۲ الی ۳ آذر ماه ۱۳۹۰.

۸. فرج زاده گرگری، م.، ۱۳۹۵. نقش مشارکت‌های مردمی در توسعه پایدار از بعد محیط زیست. اولین همایش بین‌المللی انسجام مدیریت و اقتصاد در توسعه شهری، تبریز، دانشگاه اسوه، دانشگاه آتاترک ترکیه.
۹. موسایی، م. و شیانی، م.، ۱۳۸۹. مشارکت در امور شهری و الزامات آن در شهر تهران. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی. سال ۱۰، شماره ۳۸، صفحات ۲۴۵ تا ۲۶۸.

10. Gustawsson, E. and Elander Vitae, I., 2016. Sustainability potential of a redevelopment initiative in Swedish public housing: The ambiguous role of residents' participation and place identity. *Progress in Planning*. Vol. 103, pp:1-25.
11. Kasymova, J. and Gaynor, T.S., 2014. Effective Citizen Participation in Environmental Issues. *Journal of State and Local Government Review*. Vol. 46, No. 2.
12. Ren, B., 2010. Public Participation, Civil Society and Environment Protection in China: A Comparative Study of Environmental Case. Published in 2010 International Conference on Management and Service Science.
13. Royo, S.; Yetano, A. and Acerete, B., 2013. E-Participation and Environmental Protection: Are Local Governments Really Committed? *Public Administration Review*. Vol. 74, No. 1, pp: 87-98.

- محللات و خانه‌های فرهنگ
- تشریح با ارزش بودن مقوله مشارکت به صورتی که به سادگی قابل فهم برای همه، نیرو دهنده و محرک خرد و احساسات جمعی باشد.
- فعالیت‌های عمرانی و زیرساختی به منظور ارتقای شرایط محیطی و مشارکت مردم در بهبود وضعیت کالبدی محله
- گسترش صداقت، وفاداری، حسن نیت، وظیفه شناسی، وفای به عهد، ثبات در اندیشه و عمل جهت افزایش اعتماد شهروندان و جلب مشارکت آنان
- استفاده از نیروهای مجرب و کارآموده در ادارات شهرداری نواحی جهت انجام فعالیت‌های محیط‌زیستی و رسیدگی به مسایل و مشکلات محیط‌زیستی محللات از سوی کارشناسان

منابع

۱. تقوایی، م.؛ بابانسیب، ر. و موسوی، چ.، ۱۳۸۸. تحلیلی بر سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی: منطقه چهار تبریز). *مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*. سال ۱، شماره ۲، صفحات ۱۹ تا ۳۶.
۲. حسینی، س. ب. و کاملی، م.، ۱۳۹۶. سنجش مشارکت شهروندی در مدیریت شهری مطلوب (مطالعه موردی منطقه ۸ قم). *نشریه مطالعات مدیریت شهری*. دوره ۹، شماره ۲۹، صفحات ۱۷ تا ۲۶.
۳. حسینی، س.؛ قدرتی، ح. و جوادیان، س.ح.، ۱۳۹۱. تحلیلی بر جایگاه مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی شهر سبزوار). *چهارمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد، دانشگاه مشهد*.
۴. خواجه شاهکویی، ع.؛ نجفی کانی، ا. و بابائیان، ط.، ۱۳۹۳. بررسی میزان مشارکت شهروندان حاشیه شهرهای میانی در مدیریت شهری، مطالعه موردی: شهر بابل. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*. دوره ۲، شماره ۱۲، صفحات ۱ تا ۱۹.

The Role of Citizen Participation in Urban Environmental Protection (Case Study: District 9 of Tehran)

Siavash Rezaeean¹, Seyed Ali Jozi^{2*}, Saeed Malmasi²

1* - Department of Environment, Faculty of Marine Science and Technology, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran

2- Department of Environment, Faculty of Technical & Engineering, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran

Abstract

The purpose of this study was to investigate the participation rate of citizens in district 9 of Tehran in the field of environmental protection. In this descriptive-survey study, a library, field and questionnaire was used to collect information. Data were analyzed using SPSS software using descriptive and inferential statistics. According to the results of the present research, the total mean of participation variables of residents in District 9 in the field of urban environmental protection was 3.1138 and the value of sig was 0.003, which indicates that citizens have sufficient participation in the field of protection from the environment. Also according to Friedman test results, citizens have the highest participation rates in the area of parks and green space protection (with an average rating of 8.47) and the lowest participation rate in the neighborhood cleaning (with an average rating of 2.81) have had. The results showed a positive and significant relationship between the level of environmental participation of the citizens and the age, sex, marital status, education, and residence status. In this study, Box tests, Lambda and Wilcoxon and Lyon tests were used to analyze the effects between the subjects. The results showed that the level of significance was 0.001, which is smaller than the error value (0.05). The result can be inferred that the participation of citizens in Tehran's 9th district in protecting the urban environment has a significant effect.

Key words: Environmental Participation, Inferential Statistics, Tehran 9th District